

Sota palasi historiankirjoista Euroopan arkeen

Suuntasin syyskuun 2021 lopussa Osloon, ensimmäiselle ulkomaanmatkalle puoleentoista vuoteen. Sen ajan koronapandemia oli pitänyt minut monen muun lailla tiukasti ihailmassa kotimaamme nähtävyyksiä. Kohteeksi valikoitunut Norja oli hoitanut epidemiaa hyvin samalla tapaa kuin Suomi. Norjassa kontrolloitiin alussa tiukasti rajojen ylityksiä ja otettiin myös naapurimaa Ruotsia tiukempia rajoituksia käyttöön maan sisällä.

Oslolaiset juhlivat syyskuussa 2021 koronan päättymistä ja rajoitusten purkua. Sittemmin tuli takapakkia. Tämä muistuttaa, että historian tutkimuksen osalta ajallista välimatkaa jonkun ajanjakson arviointiin on hyvä olla riittävästi. Toki historiasta on jo nyt etsitty vastauksia siihen, miten eri maat reagoivat alkuvaiheessa kriisiin. Niissä Länsi-Euroopan maissa, joita sota 80-vuotta siten kohteli ankarasti, vaikuttaa olleen matalampi kynnys ottaa käyttöön nopeasti tiukkoja koronarajoituksia. Historiantutkimuksen keinoin tämänkaltaisten syy-seuraussuhteiden osoittaminen ei ole tietenkään helppoa, mutta en ihmettelisi, jos aiheesta tehtäisiin vielä väitöskirja. Ehkä selkeimmin arvioitava vertailukohta löytyisi eri maiden hätätilalainsäädäntöjen vertailusta ja siitä minkälaista historiallista taustaa niistä on löydettävissä.

Palataan syksyiseen Norjaan, joka on kulttuurinsa ja historiansa puolesta monella tapaa Suomen kanssa hyvin samanlainen valtio. Välillä tuntuu, että olemme identiteetiltämme lähempänä Norjaa kuin Ruotsia. Molempien historiasta löytyy pitkä Ruotsille alisteinen ajanjakso. Kummallakin valtiolla on myös yhteinen raja Venäjän kanssa, vaikka Norjalla se on huomattavasti lyhyempi. Norjassa ja Suomessa luterilainen kulttuuriperimä näkyy edelleen monella tapaa

yhteiskunnan rakenteissa, maallistumiskehityksestä huolimatta. Yhteneväistä on myös, että toinen maailmansota jätti molempiin maihin syvät jäljet ja ikoniset muistot, vaikka sodimmekin eri leireissä.

Osloon matkallani hyppäsin paikallisbussein kyytiin ja ajoin 40 kilometrin päässä Osloon ulkopuolella sijaitsevaan Oscarborgin linnoituksen lauttasatamaan. Linnakkeen tuli upottiin aamuyöllä 9.4.1940 saksalaisen taisteluristeilijä Blücherin. Risteilijän kyydissä oli Osloon yölliseen haltuunottoon tarkoitettuja joukkoja. Kertoi aikamoisesta röyhkeydestä, että saksalaiset yrittivät yön pimeydessä ajaa pitkin kapeaa vuonoa suoraan Osloon satamaan ja marssia kuninkaanlinnan eteen. Mukaan oli otettu sotilassoittokunta, jotta kuningas saataisiin taivuteltua antautumaan ilman vastarintaa.

Osloon-vuonon suuta vartioiva Oscarborg on norjalaisten historiatietoisuudelle yhtä tärkeä kuin Alamo amerikkalaisille ja Raatteenie suomalaisille. Vaikka maa joutui alistumaan viideksi vuodeksi saksalaisten miehitykseen, se ei tapahtunut ilman vastarintaa. Linnoituksen komentaja Birger Eriksen on Norjan suurimpia sotasankareita. Tietämättä varmuudella minkämaalaisia laivoja linnaketta tuona kohtalokkaana yönä lähestyi, Eriksen määräsi varusmiesten miehitämät linnakkeen tykit ja torpedopatterin avaamaan tulen.

Nykympölvon norjalaisille Oscarborgin tarina on parhaiten tuttu vuonna 2016 ensi-iltansa saaneesta elokuvasta *Kuninkaan päätös* (*Kongens nei*), joka kertoo kuningas Haakonin näkökulmasta saksalaisten hyökkäystä seuranneista päivistä. Oscarborgiin sijoittuvat kohdat kuvattiin alkuperäisillä tykeillä. Elokuva on osa viime

vuosina ilmestyneiden, sotaa käsittelevien norjalaisten elokuvien jatkumoa. Kaikissa on sama vastarintaa korostava näkökulma. Se, että osa norjalaisista teki Vidkun Quislingin johdolla yhteistyötä miehittäjien kanssa on edelleen vaikea muisto.

Elossa olevien, toisen maailmansodan rintamalla tapahtumia todistaneiden veteraanien keski-ikä on 95-vuotta, ja sodan muistelussa on edetty uuteen vaiheeseen. Toisin kuin vaikkapa omassa nuoruudessaani sota ei ole enää isovanhempien kahvipöydässä kertomien muistojen kautta arjessa läsnä. Minua seuraavalle sukupolvelle ei ole enää kerrottu silminnäköjoiden kuvauksia pommitetusta Helsingistä tai Kannaksen taisteluista. Veteraanien iltahuuto ”kohta poissa on veljet” on pian kirjaimellisesti totta. Niin vähälukuiset ovat rintamamiesten rivistöt sodan muistopäivinä.

Norjan matkalla mielessäni oli ajatus, että sota on jotain kaukaista historiaa, jota kukaan ei kohta

enää muista. Tämä ajatus tuntuu etäiseltä vuonna 2022, Venäjän Ukrainaan aloittaman hyökkäyksen jälkeen. Siinä missä länsimaissa sotamuistot ovat haalistuneet veteraanien poismenon mukana, Moskovan punaisella torilla on nähty presidentti Putin tarkastamassa toisen maailmansodan panssarivaunujen paraateja. Kriittisen sotahistorian tutkimuksen kieltäminen on ollut osa Putinin Venäjän militarisoitumista ja puheet Ukrainassa uudelleen heränneestä valtavasta natsismista osa sotaan johtanutta kehitystä. Sota Euroopassa osoittaa, että kriittisellä historiantutkimuksella on yhä tärkeämpi merkitys, kun välimatka toisesta maailmansodasta lisääntyy.

Historiantutkija **Ville Jalovaara** on Helsingin ja Turun yliopiston dosentti. **Sähköposti:** ville.jalovaara@utu.fi